

Fertet go mii válljet oskku ja kultuvrra gaskkas?

Sámi kontekstuella teologiija birra

1. “Evangelium ja kultuvra” – fáddá Ođđa testamenttas juo

Okta dain stuorámus riidogažaldagain álgogirkus čuožžilii go kristtalaš lihkadus ii lean šat monokulturealla juvddálaš joavku, muhto fátmastišgođii olbmuid geain lei eará čearddalaš, kultuvrralaš ja oskku duogáš. Digaštallan mii dalle čuožžilii lei sakka seammalágan gažaldagaid birra go dat mat dál leat badjánan kristtalaš oskku ja kultuvrralaš identitehta gaskavuoda birra sihke dáppe Sámis ja mángga eará guovlluin máilmmis.

Kulturriidu álgogirkus vuhtto mángga sajis Apoastaliid daguin ja Bávlosa girjjiin. Eanaš juvddálaš kristtalaččat oaivvildedje ahte jus olmmoš gii ii lean juvddálaš áiggui kristtalažžan šaddat, de fertii birračuhppojuvvot ja čuovvut juvddálaš buhtisvuodanjuolgadusaid nu mo dat leat čilgejuvon Boares Testameanttas.

Bávlos lei dat teologa gii ángirepmosit searvvai dán digaštallamii, ja garra soahpameahtunvuolta čuožžilii su ja Biehtára gaskii dán gažaldagas. Dan birra sáhttibehtet lohkat sihke Apoastaliid daguin 15 ja Galatalaččaid girjjiis.

Dat lei dego vástáduš dán gažaldahkii go Bávlos sátnádii dan mii lea báhcán klassihkalaš kristtalašvuotan: Mii vanhurskkisindahkkojuvvot *oskku bokte*, eat daguid bokte. Ja *oskkus Kristusii* leat mii buohkat šaddan dássálagaid – sihke sii geat gullet juvddálaš boarestamenttalaš láhkaárbevirrui, ja sii geat gullet eará árbevieruide! Dán ovdanbuvttii Bávlos stuora fámuin. Galatalaččaid girjjiis 3,28 dadjá:

Dás ii leat juvddálaš dahje greikálaš, šlávva dahje isit, olmmái ii ge nisu, dasgo dii lehpit buohkat okta Kristus Jesusis. (Gal 3.28)

Dákkár vuolggasajiin dohkkehii Bávlos ahte Ipmila lahkaorrun sáhtii buot álbmogiid hirstorjjáin, vaikko dajai čielgasit ahte dat ii lean geaidnu bestojupmái. Romalaččaid girjjiis 1,19-21 čállá ovdamearkka dihtii ná:

Dat maid olbmot sáhttet diehtit Ipmila birra, lea sidjiide čalmmus, dasgo Ipmil lea almmustahtán dan sidjiide. Dasgo su oaidnemeahtun luondu, su agálaš fápmu ja su ipmilvuolta lea oidnojuvon gitta máilmmi sivdnideami rájes, ja olbmot leat dovdan dan su daguin. Danne sii leat bealuštusa haga. Vaikko sii dovde Ipmila, de eai gudnejahtán su Ipmilin eai ge giitán su. (Rom 1,19-21 a)

Bávlosa sárdni greikalaččaide Areiopagos-alážis Apoastaliid daguin 17 lea eará ovdamearka mo Bávlos viggai hukset šaldiid greikalaš oskuhistorjái (Apg 17,16-31).

2. Evangelium ja kultuvra – buollevaš gažaldat dálá máilmeviidosas girkus

Álgogirku rahčan čáhkkeidit saji mánggakultuvrralašvuhtii girkus, orro guhká leamaš vajálduvvon diehtu girkus. Girku historjjás lea muhtun áiggiid ráđđen dat jurdda ahte kristtalaš osku ja eallin gáibida dihto kultuvrralaš vieruid ja vugiid. Mañimuš čuohtejagiid miššunerenbargu lei sakka báidnon dán áddejumis. Dávjá ii earuhan

oarjemáilmmi miššuvdna evangeliuma dan kultuvrras mas mišunearat ieža bohte. Dat dagahii ahte kristtalašvuohta ja oarjemáilmmi sivilisašuvdna šattai mahká okta ja seammá ášši. Boađus lei ahte aittojorgalan kristtalaččat eai galgan beare šaddat kristtalažžan, muhto maddái “buorrin eurohpalazžan”. Nu ribahii oarjemáilmmi miššuvdna oahpahit muhtumiin kristtalaččaid “iežaset govvan”, dan sadjái go addit olbmuide friddjavuođa váldit vuostái Ipmila gohččuma Kristusis iežaset kultuvrralaš ja historjjálaš vieruid vuodul.

Jus kristtalašvuohta oktii lei “Oarjemáilmmi oskkodat”, de dat ii leat šat nu – goittotge jus mii vuhtiváldit kristtalaččaid logu. Eanetlohku máilmmi kristtalaččain orrot dál nu gohčoduvvon goalmát máilmmis. Dát dilli lea buktán ođđa vásáhusaid máilmmiviidosaš girkoservvolašvuhtii. Vásáhusat mat máŋgga dáfus sulastahttet vásáhusaid mat mis leat leamaš dáppe Sámis –miššuvnna. koloniserema ja politihkalaš vealaheami dáfus, ja dan dáfus mo stuora oassi sin kultuvrralaš ja historjjálaš duogáš leamašan biehttaluvvon sis.

Munnje dat lei stuora geahpádus dán fuomášit go mun 90-logu álggus lohkahten teologiija. Mun fuobmájin dalle ahte goalmát máilmmi teologat – ja muhtun muddui maddái álgoálbmot-teologat – maŋimus 10-jagiid ledje maddái smiehttan čuovvovaš gažaldagaid: Man láhkái guoská evangelium min álbmogiid kulturábái, historjái ja servodateallimii. Maid son dat mearkkaša leat kristtalaš ja afrihkálaš, dahje kristtalaš ja davviamerihkálaš indiánar? Ja movt galgá kristtalaš oskkuin dustet dilálašvuođaid mas lea čielga politihkalaš, sosiála dahje ruđalaš vealaheapmi? Dákkár gažaldagat leat leamaš guovddázis nugohčoduvvon “kontekstuella teologiijain” nugo afrihkálaš teologiijas, ásialaš teologiijas, čáhppes teologiijas, latinamerihkálaš friddjandahkkojumi teologiijas ja davviamerihkálaš álgoálbmotteologiijas.

Go mii sámi girkoeallimis odne divvugoahit gažaldagaid kristtalaš oskku ja sámi historjía, kultuvrra ja vuoiŋgalaš árbbi gaskavuodaid birra, de mii nappo eat leat okto daiguin áššiiguin. Mii searvat ovttá min áiggi stuorámus teologalaš ságastallamiidda mat dáhpáhuvvet girkus miehtá máilmmi. Mu mielas lea dehálaš dán fuomášuhttit go min fáddá dán semináras lea sámi kontekstuella teologiija.

Muhto de šaddá gažaldat. Maid son dat hirbmat akademálaš ja amas sánit “kontekstuella teologiija” rievtti mielde sisttisdoallá? Lea go dat juoga ođas, juoga mas berrešeimmet ballat? Ja maid son *sámi* kontekstuella teologiija mahkáš sisttisdoalašii? Dákkár gažaldagaid áigut mii guorahallat dárkileappot dán semináras.

3. Hállagoahit dán birra – rahpat ságastallama

Geaidnuguoras ledje čohkkámin guokte čalmmeheami, ja go soai gulaiga Jesusa vázzimin meattá, de čurviiga: «Hearrá, Dávveda bárdni, árpmat munno!» Olbmot šiggo sudno vai soai jávohuvašeigga, muhto soai čuorvvuiga vel jitnoseabbot: «Hearrá, Dávveda bárdni, árpmat munno!» De Jesus orustii, gohčui sudno boahit lusas ja jearai sudnos: «Maid doai dáhttubeahhti mu dahkat alcesseatte?» (Matt 20,30-32)

“Olbmot šiggo sudno vai soai jávohuvašeigga.”

Sámit eai oro šat jávohaga. Okta ovdamearka lei go sámi girječálli, Inga Ravna Eira, semináras Sámi girkobeivviin Johkamohkis 2004:s lei logaldallan man bajilčála lei *Girku tabuat* (“tabuat” leat dakkárat maid olbmot eai hála). Son álggahii sáhkavuorus ná:

Mun lean muhtun láhkai gáidan girkus. Dassái lea jo lagabuid 20 jagi. Munnje šattai oktavuohka girkui váttisin danne go mu mielas orui leamen nu ahte mun in dovdan iežan ollásit dievaslaš olmmožin, sápmelažžan, girkus. Go čájehuvvui ahte girku árvvut ja sámi árvvut eai álo heiven oktii.

Munnje šattai dát noađđin. Smiehttagohten manne ja gávnnašin siva. Girkui ii heiven dat mii munnje lei dehálaš, dat maid mun ledjen oahppan iežan sámi ruovttus ja sámi birrasis.

Dat mii dagahii ahte mun in šat orron heivemin girkui lei dat ahte girku ii orron berošteamen das mii dáhpáhuvai politihkalaččat sámi servodagas. Ii gostege hállon dan birra. Mun ledjen dego olggobealde iežan servodaga.

Sáhkavuorustis manai Eira viiddaseappot ja čujuhii golmma áššái mat dahke dán váttisin sutnje, ja son gohčodii dáid *girku golbma tabuan*. (1) Vuosttaš maid son čujuhii lei mo girku dan áigge ii dohkkehan *juoigama*. Dat ii galgan gullot girkus ja kristtalaččat eai galgan juoigat. Muhto juoiganárbevierus han leat mánga dehálaš árvvu. Liikká lei girku miššunáigge rájes dubmen luođi suddun. (2) Nubbi maid Eira fuomášuhtii lei mo sámi máinnastan- ja muitalanárbbi árvu lei hilgojuvvon, vaikko dat leamaš, ja lea ain, dehálaš sámi bajásgeassimis, ja mas lea olu viisodat. Eira deattuhii ahte máinnastan- ja muitalanárbevierus leat čanastagat árbevirolaš sámi vuoigŋalašvuhtii mii manná ruovttoluotta sámiid dološ oskui. (3) Goalmmádassii gesii Eira ovdan mo girku lei hilgon sámipolitihka. Son muitalii mo sápmelaččat 70- ja 80-logus moridedje ja duostagohte vuostálastit eiseválddiid vealaheami ja badjelgeahččama. Olu sápmelaččat ledje mielde miellačájehemiin, nugo son ieš. Muhto lei bahča dovdu go girku ii jietnadan ii maidege, dego ii mihkkege livčče dáhpáhuvan. Eira dajai ahte son dovddai ahte girku jorgalii sealggi dan oassái sámi álbmogis geat rahče sámi vuoigatvuođaid beali. Girku válljii eallit iežas ráfálaš eallima, dajai son.

Mun jáhkán ahte Inga Ravna Eira dán semináras hui vuohkkasit bijai sániid dan vásáhussii mii ollu earáin ge lea leamaš. Dat ii dárbbáš mearkkašit ahte sii leat jorgalan kristtalašvuhtii sealggi, muhto almmatge lea juoga nu mii ii soaba oktii dán guovtti sánis: “sápmelaš” ja “kristtalaš”. Sivva lea ahte girku lei oassin dan koloniseren- ja assimilerenhistorjjás mas sápmelaččat masse dehálaš oasi iežaset kultuvraárbbis ja kultuvrralaš árvvolašvuođas.

Mun illudan go min vástáduš otná sámi girkoeallimis ii leat beare jaskatvuohka, muhto ahte mii ságastallagohtit dán historjjá birra – maiddá teologálaččat. Dasgo dát ii leat historjá vuosttažettiin čállon girjebearpmat gaskii, muhto álbmoga millii. Dat leamaš fárus hábmemin dan sámi iešdovdu ja iešpmárdusa mii odne lea. Mu čuoččuhus lea ahte koloniserema, miššunerema ja assimilerema negatiiva historjá lea ráhkadan čuolmmaid sámi álbmoga vuoigŋaeallimii – čuolmmaid mat hehttejit sámi girkoeallima ahtanuššat ja ođastuvvot sámi álbmogis. Dan dihtii lea dehálaš ahte sámi girkoeallin dál láhčá saji ságastallamiidda gos mii várrogasat luvvegoahtit dáid čuolmmaid. Dát lea mu oainnu mielde guovddáš hástalus nugohčoduvvon “sámi kontekstuella teologiijs”.

4. Gažaldagat dat hábmejit sámi kontekstuella teologiija

Čakčat 1993, sullii jagi maŋŋá go Sámi girkoráđdi Norgga bealde ásahevvui, bovdii Sámi girkoráđdi dan vuosttaš rabas seminárii. Dán seminára bajilčála lei *Osku ja identitehta*, ja logaldallamiid ja ságastallamiid bokte čuvgejuvvui fáddá iešguđet oaidninsajiin. Duogášgažaldagat mat báidne buot ovdanbuktimiid orro leamen dát:

- Man láhkai sáhttit mii ovttahttit kristtalaš oskku ja sámi identitehta go mii gullat girkui mii dubmii nu stuora oasi min álbmoga kulturárbbis?
- Mii lea evangeliuma vástádus dan heahpadii ja vuolitvuodadovdui mii duvdiluvvui sámi álbmoga ala miššunerema, koloniserema ja dáruiduhttima bokte?
- Mo dat guoská midjiide geat leat kristtalaččat go vealáhuvvon unnitálmot rahčá ceavzit álbmogin?
- Manne šattai læstadialaš morráneapmi nu dehálaš sámi álbmogii dakkár áiggis ja dilálašvuodas mas sihke girkui ja stuoraservodaga kulturdeaddu sámi álbmoga vuostá lei nu garas?

Mun ledjen nuorra teologiijastudeanta go oassálasten dán semináras, ja mun muittán erenoamážit mo dalá Sámi girkoráđi jodiheaddji, Juhá Niillas dahje Nils Jernsletten, konkluderii ja buvtii čuvvovaš hástalus. Son dajai: *“Sámi álbmot dárbbasa veahki dohkkehiet iežas historjjá duogáža.”* Dán hástalus son attii erenoamážit girkui.

Osku ja identitehta-seminára 1993:s lei mu mielas mielde tevdnemin vuosttaš sárgáid sámi kontekstuella teologiijii iežamet áigái. Ii fal dan láhkái ahte ledje gárvves teologalaš vástádušat, muhto dan láhkai ahte seminára hui čielgasit fuomášuhtii vuodđogažaldagaid viiddasat teologalaš smiehtadeapmái dalá Sámis.

Ja aiddo dát lea ge “kontekstuella teologiija” dovdomearka. *Dat lea dakkár teologiija mii álgá gažaldagaiguin čadnon olbmuid duohta eallindilálašvuodaide.*

5. Kontekstuella teologiija bargá diđolaččat gažaldagaiguin mat gullet eallindilálašvuhtii

Mii leat dál lágabus muhtunlágan áddejumi das mii kontekstuella teologiija lea. Árbevirolaš teologiija álgá dábálaččat *gárvves teologalaš vástádusaiguin* – dego buot olbmuid vuodđogažaldagat livčče dat seammá guđe ihkinas kultuvrii ja servodahkii dál gulaše. Muhto kontekstuella teologiija eaktuda ahte olbmuid eallindilálašvuodát leat iešguđetláganat kultuvrras kultuvrii, báikkis báikái ja dilálašvuoda dilálašvuhtii. Kontekstuella teologiija álgá dan dihtii báicce ohcamiin gažaldagaid čadnon olbmuid eallindilálašvuhtii.

1 Korintalaččaid girjjis 9,20-23 oaidnit ahte Bávlos ge vuhtiiválddii ahte dalá olbmot elle iešguđet eallindilálašvuodain:

Juvddálaččaide lean leamaš dego juvddálaš, vai vuoittášin juvddálaččaid. Sidjiide geat leat lága vuložat, mun lean leamaš dego livččen lága vuloš, vai vuoittášin sin, vaikko ieš in leat ge lága vuloš. Sidjiide geat leat lága haga, lean leamaš dego ieš ge livččen lága haga, vai vuoittášin sin, vaikko ieš in leat Ipmila lága haga, mun han lean Kristusa lága vuloš. Rašis olbmuid lean leamaš rašši, vai vuoittášin sin. Buohkaide lean leamaš buot, vai beastášin juobe muhtumiid. Muhto buot dagan evangeliuma dihtii, vai ieš oččošin oasi das. (1 Kor 9,20-23)

Juohke teologiiija lea báidnon dan konteavsttas gos hábmejuvvo. Nugohčoduvvon kontekstuella teologiiija dovdomearka lea baicce ahte dat lea *diđolaš* dasa. Ja dan sivas dat *dihthomielalaččat* guorahallá eallindilálašvuoda dahje konteavstta man siste mii eallit. Dat mearkaša ahte mii galggašeimmet gávdnat daid gažaldagaid ja fáttáid mat orrut erenoamáš dehálaččat dihto historjjálaš, kultuvrralaš ja sosiála eallindilálašvuodain, ja váldit dáid gažaldagaid mielde min Biibballohkamis. Dasto mii geahččalit gávdnat kristtalaš vástádusa dáidda gažaldagaide kristtalaš evangeliuma čuovgasis ja oskkus golmuktalaš Ipmilii.

6. Kontekstuella teologiiija friddjandohkkojumi teologiiijan

Vuoi din, čálaoahppavaččat ja farisealaččat! Dii guoktilaččat! Dii addibehtet logádasa minttain, dillain ja gárveniin, muhto ehpet beroš das mas lea eanet deaddu lágas: vuoigatvuodas, váibmoládisvuodas ja oskkáldasvuodas. Dáid berrešiidet dahkat, vajáldahtekeahhtá eará báhkkomiid. Dii čalmmehis oahpisteaddjit! Dii sillebehtet eret čuoikka, muhto njielastehpet kamela! (Matt 23,23-24)

Jesus ii sirren duohtavuoda vuoiŋŋalaš oassin ja máilmmálaš oassin, ja dan maŋŋá dušše deattuhii agálašvuoda ja ovttaskasolbmuid sieluid. Ii. Son elii ja meannudii nu ahte su sáhka čuzii buot beliide olbmoeallimis – maiddáii servodateallimii ja politihkkii. Go son ovdamearkka dihtii buhtistii tempelšilju ja ájii ruhtacuvkeheddjiid ja duvvávuvdiid eret, de ii das lean beare vuoiŋŋalaš mearkašupmi. Tempelgávpi lei namalassii Jerusalema stuorámus ekonomiiija, ja dat njamai ruđaid geafes olbmuid geat bohte bassivádjoleaddjin Jerusalema tempelii. Dát gávpi lei stivrejuvvon unnis juvddálaš religiøsa-politihkálaš njunušjoavkkus mii bisuhii iežas válddi gaskaneassoahpamušaid bokte romalaš eiseválddiiguin. Dan maid Jesus dagai tempelis ii lean dan dihtii dušše man nu lágan “sis-girkolaš” buhtisteapmi. Son fallehii dan seammás dalá juvddalaš servodaga politihkálaš, ekonomálaš ja oskkoldatlaš jodiheami.

Dát lea dušše oasáš mas oaidnit ahte Biibbalis ja Jesusa eallimis boahhtá ovdan stuora beroštupmi dasa mii servodagas dáhpáhuvá ja beroštupmi politihkalaš áššiide, vaikko álohii leatge vuoiŋŋalaš áigumušat dan beroštumis. Kontekstuella teologat leat dás beroštan, erenoamážit nugohčoduvvon *friddjandahkkojumiteologiiija* siskkobeaide. Dát teologat leat cuiggodan ahte máilmmis mas lea dievva vearrivuohhta ja vealaheapmi ii leat vejolaš bargat teologalaččat almmá válddikeahhtá beali. Biibbal, ja erenoamážit Jesusa eallin, čájeha ahte Ipmil lea váldán beali máilmmi vearrivuodas. Ipmil váldá erenoamážit gefiid ja sordojuvvon olbmuid beali, dat vuhtto dego rukses árpun miehtá Biibbala. Ja dat lea ge gefiid ja sordojuvvon olbmuid gaskkas ahte ruossa friddjandahkki fápmu šaddá erenoamáš almmus.

7. *Lars Levi Læstadius – sámi kontekstuella teologa*

Leago kontekstuella teologiiija juoga ođas sámi oktavuodas? Sáhtta leamen ávkkálaš divvut dán gažaldaga. Dasgo sámi-ruota báhppa Lars Levi Læstadius (1800-1861) lei mángga dáfus dakkár teologa maid mii odne gohčodivččiimet kontekstuella teologan, ja velá friddjandahkkojumiteologan iežas áigái. Eahpitkeahhtá meannudii Læstadius didolaččat buollelaš servodatgažaldagaid mat ledje dehálaččat sápmelaččaide. Ja son vikkai eahpitkeahhtá gávdnat beaktilis giela mii nagodivččii ovdanbuktit biibbalaš kristtalašvuoda áddehahtti ja guoskevaš, dahje relevánta, vuogi mielde sámi kultur- ja máilmmiáddejumi siskkobealde. Sámi kulturduogážiinis ja iežas dieđalaš bargguiguin e.e. sámi dološ oskku birra, ledje sus erenoamáš návccat dán dahkat.

Čállagii čujuhettiinis jorgalii Læstadius servodaga árvumihtuid njulgestaga vulosoivviid. Son fallehii buollinviidnegáppii mii ovddidii kolonisttalaš beroštumiid, muhto mii goaridii sámi servodaga. Dan áigge sámi eallinvuogi fuonáseami ja badjelgeahččavuoda čađa nagodii Læstadius loktet ovttageardánis ja geafes eallima juonin mii lei ealli oskku dovdomearkan.

Læstadius lei oalle kontekstuella teologa. Lea veadjemeahttun áddet su sárdnideami dievaslaččat jus mii eat dovdda, ja vuhtiiváldde, daid historjjálaš, kultuvrraláš ja politihkálaš dilálašvuodaid mat báidne eallima Davvikalohtas ja sámi servodagas 1800-logu gaskamuttus. Geahččat *Guovdageainnustuimmit* nammasaš filmma, mii čájehuvvo dás girkobeivviin, lea buorre veahkkinn áddet dán buorebut.

Árbi Læstadiusa mañis galggašii movttidahttit min dán áiggi ge bargat duodalaččat sámi kontekstuella teologiiijain. Dasgo dat lea mu mielas Læstadiusa *vuoiñña mielde* ahte duostat váldit beali buollelaš servodatgažaldagaid gaskkas, ja rahčat vuhtiiváldit sámi kulturáddejumi iežamet kristtalašvuodaáddejumis. Muhto mii fertet maid ángiruššat nugo Læstadius vuodđudit min teologiiija kristtalašvuoda guovddážiin ja biibbalaš duodaštussii.

8. *Kontekstuella teologiiija kulturteologiiijan*

Kontekstuella teologiiijas gávdnojit guokte váldosuorggi.

Friddjandahkkojumiteologiiija lea nubbi váldosuorggi ovddimus ovddasteaddji. Dákkár lágan kontekstuella teologiiijas deattuhuvvo ahte kristtalaš evangelium hástala vearrivuoda ja vealaheami.

Nubbi váldosuorgi kontekstuella teologiiijaid gaskkas sáhtta gohčoduvvot *kulturteologiiijan*. Dat lea čuožžilan guovlluin gos stuorátoassi álgokultuvrraid vieruin, máilmmiáddejumis ja oskoárbbis hilgojuvvui miššunerenáiggis, dávjá oarjemáilmmi kulturárvvuid vuodul. Kontekstuella teologiiija dákkár oktavuodain lea deattuhan eará lahkaneami kulturárbái. Evangelium ii eisege aivve boatkko oktavuodaid álgokultuvrii ja árbevirolaš oskoárbái. Gávdno maiddái muhtunlágaš joatkka dahje kontinuehtta. Dat lea dán joatkka mii deattuhuvvo kontekstuella teologiiijas nugo kulturteologiiijan. Muhto dalle šaddá maid dárbu árvvoštallat mii dat sáhtta váldot mielde, ja mii dat ferte hilgojuvvot. Dákkár teologiiija sáhtta bargat kultuvrra iešguđet dásiin, sihke olggodas kultuvrralaš vieruiguin, ja čiekŋalat dásiin masa maiddái oskobealli gullá.

Maidán dán sortta kontekstuella teologiija mielddisbuktá juogalágaš friddjandahkkojumi, vaikko eará áddejumis go friddjandahkkojumiteologiijas. Dás lea baicce sáhka friddjavuođas váldit vuostá Kristusa *iežas kultuvrra vuođul*, dan sadjái go oarjjemáilmmi kultuvrra.

Sámi teologiija ovdánahttimis lea mu mielas dárbbášlaš ahte mii sápmelaččat duostat lahkaniit iežamet árbevirrui rabasvuođain, almmá ovddalgihtii mearrideamis makkár boađus das galggašii šaddat. Mii sápmelaččat eat sáhte álohii geahččat iežamet kultuvrra earáid čalbmelasiid čađa, ja árvoštallat dan earáid mihtuiguin. Lea rievtti mielde beare okta mihttu man vuođul mii nugo kristtalažžan galggašeimmet dan mihtidit, namalassii Kristus ieš.

Kristtalaš sivdnideamiteologiija vuođul sáhttit mii doalahit ahte Ipmil lei sámiid gaskkas maiddá ovdal go miššunearat bohte. Kristtalaš inkarnašuvdnaoskku vuođul sáhttit doalahit ahte Kristus lea inkarneren evangeliuma maiddá sámi kultuvrii, ja ahte son ain dahká dan. Ja kristtalaš oskku vuođul Bassi Vuoiŋgii sáhttit mii vuordit ahte Vuoiŋga duddjo čiegus vugiid mielde min máilmmis.

Dat ii leat ágga jáhkkit ahte Kristus dovdá iežas uhcit ruovttus sámiid máilmmis, go eará álbmogiid máilmmis. Mun oskkun ahte Áhčči, Bárdni ja Bassi Vuoiŋga guldalii go min máttut don dolin vavddadedje vuosttaš sámi sániid. Ipmil oinni sin eallima ja vadjolusaid dain eatnamiin maid sii gohčodedje Sápmin. Son lei sin luhtte sin iluin ja bakčasiin – vaikko sii eai álo lean su iluin ja bakčasiin, ja su dáhtu mielde eallimin. Ipmil oinni dološ sápmelaččaid áibbašemi Ipmila maŋŋái, ja mo sii doahttaledje dan man sii gohčodedje bassin. Ja das son oinni rabas uvssa Sutnje guhte galggai almmostuvvat áiggi dievasvuođas. Namalassii Bárdni. Kristus.

9. Vuoiŋgalaš vásáhusat – “Dan maid Ipmil lea buhtistan, it galgga don atnit buhtismeahttumin.”

Nuppi beaivvi, go sii ledje johtimin ja lahkanišgohte Joppii, de Biehtár manai guđat diimmus viessodáhki ala rohkadallat. Son nealgugodii ja hálidii borrat. Dan botta go sii ledje lágideamen borramuša, son rohttašuvai Vuoiŋgas. De son oaidná almmi rabasin ja dego stuora beavdeliinni boahtimin vuolás. Dat luitojuvvo eatnama ala čiegaid duohken. Dan alde ledje juohkelágán njealjejuolggat eallit, njoammut ja almmi lottit. Ja jietna sártnui sutnje; «Biehtár, čuožžil, njuova ja bora.» Muhto Biehtár vástidii: «In eisege, Hearrá! Dasgo mun in leat goassege borran maidege eahpebasiid dahje buhtismeahtumiid.» Nuppádassii jietna sártnui sutnje: «Dan maid Ipmil lea buhtistan, it galgga don atnit buhtismeahttumin.» Dát dáhpáhuvai golmma geardde, ja de liidni váldojuvvui fas bajás albmái. (Apd 10,9-16)

Dát oainnáhus ráhkkanahhtii Biehtára galledit báhkinlaš Korneliusa dálus, ja biibalmuitalus lea miellagiddevaš maŋŋga sivas. Vuosttažettiin danne go dat duođašta ahte Ipmil fertii ieš ovddolaš láchkai jáhkkihít Biehtára ahte “báhkinat” (biibalgielas dat leat sii geat eai leat juvddálaččat) eai lean buhtismeahtumat. Dalá juvddalaš oskku mielde šaddá juvddalaš buhtismeahttumin go borada ovtta daiguin

geat eai leat juvddálaččat. Biehtáris lei gusto ain dat seammá oaidnu maŋŋá go lei šaddan kristtalažžan, ja dat lei sutnje stuora čuolbman. (Dát sulástahttá veahá oarjemáilmmi miššuvnna oainnu “primitiivva” álbmogiidda ja sin kultuvraide.)

Nubbi maid áiggošin fuomášuhttit dán muitalusas lea man láhkai Biehtár rohttašuvvá Vuoŋŋas ja oaidná oainnáhusa. Dat namalassii rahpá uvssaid vásáhusaide sámi vuoŋŋalašvuodas. Vaikko dál orru rievdamin, de leat dákkár lágan vuoŋŋalaš vásáhusat guhká duššindahkkojuvvon sekulæra stuoraservodagain mat birastahttet min. Ja sekulæra máilmeáddejupmi lea maiddái báidnán majoritehtagirkuid teologiija dan mađe olu, ahte dákkár vásáhusat masá eai čága fágateologaid jurddamáilbmái.

Muhto sámi kultuvrras lea almmatge vuoŋŋalaš máilmmiáddejupmi ain dan mađe ealas ahte olbmot rehkenastet vuoŋŋalaš duohtavuoda gávdnot, ja ahte dat sáhtta boahit oidnosii e.e. nieguid ja oainnáhusaid bokte. Dát eallá álbmogis, ja jáhkkimis lea álbmotlaš osku dat man bokte Kristus-osku ellojuvvo eanemus sámi kultuvrra eavttuid mielde.

Beaivváš, dahje *Beaivi*, lei guovddáš ipmil sámiid dološ oskkus, ja sápmelaččat sáhte gohčodit Beaivvi buot heakkalaččaid eadnin. Máttasámiid goavdásiin, dahje noaiderrumbbuin, lei Beaivvi symbola tevdnejuvvon goavdá guovddáži. Jáhkkimis danin vai sulástahtášii dola mii buollá lávu dahje goađi guovdu. Dán láhkai bođii ovdan ahte sápmelaččat govvidedje beaivváža eallindahkki dollan mii buktá eallima buot sivdádusaide máilmmi stuora goađis.

Oktii háleštiin boares oskkolaš læstadialaččain Kárášjogas eret beaivváži guoskevaš árbevieruid birra. Dalle son muitališgođii oainnáhusa birra mii sus alddis leamašan maŋŋa jagi ovdal.

“Mun áiggun historjá dutnje muitalit oainnáhusa birra. Skohteráigi lei boahťan ja moai vuoddjáime ovtas muhtun skihpáriin. Ja vuolggaieme dás eahkedis go galbmii Kristusa albmáimannabeaivvi čuovganeapmái, go idja jorggihii. Ja moai bođiime doppe duoddaris Iškurasa viehka don bealde. Ja mun lean čohkkámin dies reagas, ja lea hirbmat čáppa beaivi. Ja goalki ja buolaš nu ahte, ja ii balva ge

Ja de mun rohttašuvven. Ja beaivi, go doppe nuortan idii, de álggahii nu ruoksat dat beaivi go idii eatnanravddas. De nuppástuvai nu ahte nugo jávkkihii dat beaivi ja šattai nu čuovgat. De gulan almmis go čuorvu: “Jorgal, Jorgal, jorgalussii!” Ja in mun oainne šat reaga. Ja de mun jurddašin ahte dál dat gal lea duopmobeaivi. Bođii almmis diekkár sárggis dego álddagas. Bođii diesa mu julggiide dákkár golle sárggis. Dat lei ovddolaš gal diet. Ja čuorvvui almmis: “Jorgalit, jorgalit!” De šattai nu čuovgat dat almmis. Ja mun geahčastin maŋás, ja in oainne šat reaga, muhto geahčan maŋás. Ja dat seavdnjadas mii lei julggiid vuolde, dat lei agálašvuoda bodni, dat seavdnjadas. Nu ahte mun ledjen dies čuovgga ja seavdnjadasa gaskii šaddan. [...] Ja de mun gehččen dan albmái, almmi hearvásvuohta, ja dat čuovga dakkár ahte lunddolaš čalbmi ii gierdda dan. Ja mun áigon gal lávkestet dohko, muhto mun in beassan.

Mii fertet jorgalit, jurddašin, beassat dan hearvásvuhtii lávket maid ovdabealde lei mus. Buot dat duottar leš, dat lea nu vielgat nu ahte dábáláš čalmmiiguin ii

gierdda geahččat. Ja de diedát de váhkkasin šadden. Ja mun lean hirpmastuvvan. Ja de ferten dáhttu, almmái lea vuodjimin skohter: - Bissán!

- Na mii dat lea? - Mun oidnen oainnáhusa! Dat ii jáhkkán dat almmái. Dat ii jáhkkán dan maid mitalin. Ja beaivi fas idii seammáláhkái. Dat lei hui badjin . Nie ledjen rohhtašuvvan, ja juste Kristusa albmáimannanbeaivvi, ihkku. [...]

Muhtumiin láven ieš jurddašit jos čappa beaivi lea ahte beaivi seavvá min almmi guvlui. Dat lea dego sárdnealbmá, čuovgga guovlui sárdnu dat min. Beaivi maid sárdnida midjiide almmiriikka. ... Ja čađat go oainnán beaivvi de boahťa mu jurdagii ahte dat lea sárdnideaddji, dat lea oskku čuorvu. Almmi guvlui seavvá beaivi. Dat lea nie. Dat lei imaš diet hearvásvuohta go mun in leat jorgalit jos livččen beassan lávket dohko dan hearvásvuhtii.

“Nie ledjen rohhtašuvvan, ja juste Kristusa albmáimannanbeaivvi,” imaštii áddjá. Kristusa albmáimannanbeaivvi lea dat beaivi go mii ávvudit ahte Jesus fas máhcai albmái. Dalle son oaččui ruovttoluotta su ipmilvuoda hearvásvuoda mii sus lei Ipmil Áhči luhtte álggu rájes. Dat mearkkaša ahte sáhtta fas deavdit buot ja ráđđet buot, nugo Bávlos maid čállá:

“Ja son [Kristus] gii njiejai, lea dat seammá guhte manai guhkás bajás buot almmiid bajábeallái *vai son deavddášii buot.*” (Ef 4,10)

Makkár lágan vásáhus son dat lei? Speadjalasttii go dat sámiid dološ oskku Beaivái eallindahkki ipmilvuoda fápmun máilmmis? Vai lei go dat Kristus-oainnáhus? Vai lei go dás sáhka goappašagain? Ja manne son dat dagahivččii su Kristus-oainnáhusa “buhťismeahttumin” jus dat seammás livččii ovtastuvvon don dološ sámi árbevirolaš vuoiŋgalašvuodain?

Go Biehtár bivdojuvvui borrat buhtesmeahtun elliid, de dajai Ipmil: «Dan maid Ipmil lea buhtistan, it galgga don atnit buhtesmeahttumin.»

10. Loahppasmiehtus

Mun jáhkkán ahte Kristus áinnas vádjola min lusa čázehiiguin. Ja dan dihtii eat galgga beare ohcat Kristusa luottaid doppe gos sandálat ja skuovat leat duolbman.

Kristtalaš osku mii ii gierdda daid kritihkalaš gažaldagaid, ja dan ovddošeami, maid sámi historjá buktá, manná eahpesihkkaris boahťeáigái Sámis. Dat lea mu einnostus. Muhto mu nana jáhkku lea almmatge ahte kristtalaš osku – ja eandalii Kristus ieš – gierdá buot dáid gažaldagaid. Son ii dušše fal gierdda daid. Kristtalaš osku sáhtta boahťit ovdan vel čielgaseabbot, ja Kristus ovdanloaidastit stuorát šearratvuodain, jus mii duostat váldit dán hástalusa duodas.

Ja Sátne šattai olmmožin ja ássagodii min luhtte, ja mii oinniimet su hearvásvuoda, dan hearvásvuoda man áidnoriegádan Bárdne lea ožžon Áhčistis, dievva árpmus ja duohtavuodas. (Joh 1,14)

Giitu!